

Luokitus kirjastotyön metodina

Suominen, Vesa, Luokitus kirjastotyön metodina. [Classification as a method of librarianship]. Kirjastotiede ja informatiikka, 2(3): 75—78, 1983.

The questions discussed are the essential purpose and the demands of classification to conceive. Classification is seen as a conceptual system necessary for the librarian to possess conceptually or to conceive systematically the diversity of forms and subjects of literature and knowledge. This implies intensional determination or concreteness of the concepts determining classes. H. E. Bliss distinguishes — referring to the classical distinction concerning the nature of universals in the history of philosophy — the conceptualistic and realistic views of classification. Here realism is seen as a source of unnecessary and troublesome maxim of »objectivity», »scientificity» or »truth» of classification. The theory of integrative levels suggested by the Classification Research Group is seen as an expression of realism. The conceptualistic point of view gives a freer basis for developing the existing schemes of classification. The facets and categories of faceted classification can give the concepts determining classes of intentional determination or »systematical concreteness» by determining the aspects represented by the concepts in the scheme of classification. The possibility of reducing a hierarchical classification to the fundamentals of faceted classification is mentioned and some remarks of classification policy are made on the developing of Luokitusopas, the Finnish adoption of the decimal classification.

Address: Metsokatu 2 C 19, SF-87500 Kajaani 50.

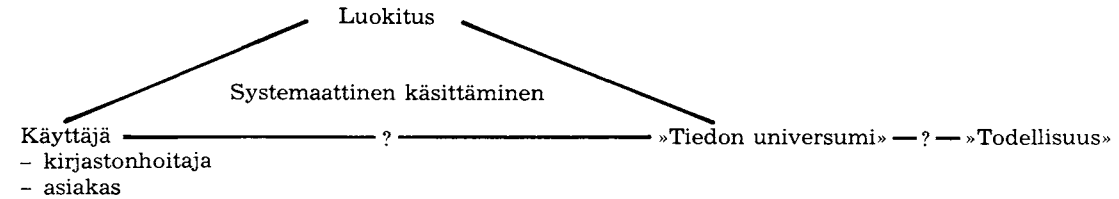
Tarkastelen tässä luokitusta yleisestä näkökulmasta. Keskeiset kysymykseni koskevat sitä, mikä on luokitusta tarkoituksellisenä toimintana tai käytäntönä määrittävä tarkoitus, luokituksen mielekäs tehtävä, sen »raison d'être», sekä toisaalta sitä, kuinka luokitus voisi tämän tarkoituksensa tai tehtävänsä täyttää. Tähän kysymyksenasetteluun sisältyy »metodistinen teesi», jonka mukaan luokitusta olisi tarkasteltava metodina, tarkoituksen ja tarkoituksenmukaisuuden näkökulmasta. En tahdo kuitenkaan väheksyä teoreettista luokitustutkimusta vaan korostaa sitä, että teoreettinen luokitusharrastuneisuus ei saisi johtaa luokituksen praktisen luonteen kieltämiseen.

Luokituksen tarkoitus

Luokituksen tarkoituksiksi määritän *tiedon ja kirjallisuuden käsitteellisen hallinnan*, millä tarkoitan sitä, että tieto ja kirjallisuus objektina on sillä tavoin hallinnassamme, että voimme omilla käsitteillämme (luokituksen käsitteillä) käsitteellistää sitä ja käsitteidem-

me avulla (jokseenkin yleisellä tasolla) tietää, mistä kulloinkin on kysymys, mitkä ovat ne asiat, joihin liittyvää kirjallisuutta käsittelemme. Kysymyksessä olisi siis perinteisesti määritetyn, lähinnä tiedonhakuun ja sen välineisiin liittyvän luokituskäsityksen rajoja jossain määrin ylittävä luokituksen tarkoituksen määrittäminen. Luokitus liittyy (ja itseasiassa liittyy) kirjastotyön eri tehtäviin kirjastotyölle ominaisena systemaattisena näkemysnä tiedosta ja kirjallisuudesta.

Näin määritetty luokituksen tarkoitus tai tehtävä edellyttäisi luokituksen käsitteiltä (käsitteiltä, jotka määrittävät luokkia) määrätynlaista konkreettisuutta, sisällöllistä tai intensionaalista määrittäytyneisyyttä. Luokituksen käsitteiden yhteydessä soveliaimman tuntuksen käsitteiden sisällön määrittelytavan vuoksi kutsuisin tätä määrittäytyneisyyttä »systemaattiseksi konkreettisuudeksi». Toiseksi olisi luokituksen käsitteiden itsessään (niiden konkreettisen määrittäytyneen sisällön) oltava hallinnassamme, todella omia käsitteitämme, jotta voisimme niiden avulla käsitteellisesti hallita tietoa ja kirjallisuutta.

Kuva 1. Käyttäjät — luokitus — »tiedon universumi».

Luokituksen asemaa voisi kuvata kolmella systeemillä (kuva 1): (i) luokitus, (ii) luokituksen käyttäjän ajattelu sekä (iii) »tiedon universumi» (käsitän sillä tässä hieman esim. Ranganathanin alkuperäisemmästä »tiedon universumista» poiketen tietoa ja dokumentteja¹⁾. Viimeksimainittua käyttäjät käsitteellistävät eri tavoin ja luokitus on eräs tapa. »Tiedon universumin» taakse voisi vielä ajatella varsinaisen »todellisuuden» tai »maailman», johon dokumentit usein mm. sisältönsä kautta liittyvät. Usein tähän »todellisuuteen» viittaavat myös luokituksen käsitteet ja siihen kohdistuvat dokumentteja käyttävien ihmisten ajatukset.

Kuvassa 1 voisi relaatiota *käyttäjät — luokitus — »tiedon universumi»* kutsua systemaattiseksi käsittämiseksi. Tämän käsittämisen perustana olisi käsitejärjestelmä, luokituskanava, joka määräisi, missä suhteissa »tiedon universumia» käsitteellistetään. Käsitejärjestelmänä luokituskaavan pitäisi olla mahdollisimman kattava ja johdonmukainen sekä toisaalta myös suhteellisen kestävä ja pysyvä.

Tiedossa aina tietävän subjektin käsitteet, hänen »käsitteellinen varustuksensa», määräävät tietoa rajoittamalla niitä tapoja, joilla objekti voidaan käsittää. Tämä on sitä ilmeisempää, mitä vaikeammin hallittava objekti on. Kirjastotyön keskeisin ongelmallisuus liittyy nähdäkseen juuri tiedon ja kirjallisuuden sisällölliseen ja muodolliseen moninaisuuteen, jota on vaikea hallita. Tämä korostuu erityisesti yleisessä kirjastossa. Tavallaan se, että (ainakin meillä) luokituskysymys on jäänyt niin vähälle huomiolle, heijastaa ehkä eräänlaista antautumista tämän keskeisimmän ongelman edessä. Tyydytään tiedonhakuun tiedon hallitsemisen sijasta ja siten tavallaan rajoittuneempaan ja teknisempään kirjastotyön käsitykseen.

Mihin tai kenen käsitteisiin luokituksen tulisi sitten perustua? Vastaisin, että luokituksen tulisi olla »kirjastonhoidon kieli», joka palvelisi ensisijaisesti kirjastotyön tar-

peita ja jota ei pyrittäisikään palauttamaan eri asiakasryhmien tapoihin systematisoida asioita. Ilmeisesti luokitus näinkin voisi kuitenkin olla yhteisössä muidenkin kuin kirjastonhoitajien käsitettävissä ja käytettävissä. Tähän viittaa mm. Blissin »tieteellisen ja sivistyksellisen konsensuksen» idea (»scientific and educational concensus», Bliss, s. 16).

Luokitusajattelun realismi ja konseptualismi

Tässä esitettävää luokituskäsitystä voisi havainnollistaa Blissin esittämällä realistisen ja konseptualistisen luokitusajattelun erotteulla. Kysymyksessä on klassisen filosofisen yleiskäsitteiden luonnetta koskevan ongelman sovitus luokituksen yhteyteen²⁾. Tässä kysymys on lähinnä siitä, mihin liittyisivät luokituksen arvioinnin ja kehittämisen oleellimmat kriteerit.

Bliss luonnehtii omaa kantaansa »kriittiseksi realismiksi». Hänen mukaansa luokat voivat olla »todellisia» (»real») sikäli kuin »luokitettut asiat» (»things classed») ja niiden suhteet ovat todellisia. Kriittiseksi Bliss luonnehtii realismiaan siksi, että hän huomioi todellisten objektien, niiden suhteiden ja systeemien ohella toisaalta tiedon itsensä käsitteellisyuden. Hän ei »naivin realistin» tavoin tahdo pitää tietoa fyysikaalisen asian tai todellisuuden välittömänä havaintona, »intuitiona». Siten esimerkiksi luokat, vaikka olisivatkin »todellisia», ovat toisaalta sikäli myös suhteellisia ja selektiivisiä, että todellisten piirteiden ja suhteiden koko moninaisuudesta aina vain jotkut huomioidaan. (Bliss, s. 129—131.)

Konseptualistisessa ajattelutavassa on Blissin mukaan käsite tai yleinen idea se, mikä määritellään, mitä ajatellaan ja mille annetaan myös nimi (»... there is... just the concept, or general idea, of the thing that is though of, defined, and named.» Bliss, s. 127), ei jokin objektiivisesti todelliseksi ajateltu asioiden yhteinen tai yleinen olemus,

kuten realististi ajattelisi. Jos konseptualismi tulkitaan siten, että esitetään olevan käsitteitä tai ideoita, joilla on »oma elämänsä», jotka eivät redusoidu todellisuuteen ja joita ei myöskään tarkastella ensisijaisesti suhteessa todellisuuteen, on tässä esittämäni luokitusajattelu ilmeisesti konseptualistisesti painottunutta.

Kuvan 1 eri relaatioissa realistin huomio kiinnittyisi ilmeisesti »tiedon universumin» ja »todellisuuden» (marxilaisittain ilmaisten) »heijastumiseen» luokituksessa. Konseptualisti puolestaan olisi kiinnostunut erityisesti käyttäjän ja luokituksen suhteesta. Konseptualistisen — tai tässä konseptualistiseksi tulkitsemani oman käsitykseni mukaan *käyttäjä—luokitus* -relaatioissa olisi oleellisesti kysymys siitä, että luokituksen olisi oltava käyttäjän hallittavissa ja *luokitus—tiedon universumi* -relaatioissa siitä, että luokituksen olisi jotenkin »onnistuttava» käsitteellistämään »tiedon universumi». Kysymys olisi siten relevanteista erotteluista, jotka olisivat käyttäjän hallittavissa.

Nähdäkseni realistinen luokitusajattelu toisi luokituksen arviointiin mukaan maksimin, joka voisi olla hankala ja tarpeeton rasite. Tätä maksimiamia voisi kutsua esimerkiksi luokituksen »totaudellisuuden», »tieteellisyyden» tai »objektiivisuuden» vaatimukseksi. Vastapainona sille asettaisın tavoitteeksi luokituksen käsitettävyyden tai »rationaalisuuden».

Esimerkkinä realistisesta luokitusajattelusta voisi ehkä pitää englantilaisen Classification Research Groupin (CRG) piirissä kehitettyä »integratiivisten tasojen teoriaa», jossa tavoitteena on »objektiivisen näkökannan» löytäminen luokituksen lähtökohdaksi, lähinnä pääluokkien erottamiseksi. Tässä teoriassa lähdetään alkeishiukkasista, jotka integroituvat atomeiksi, molekyyleiksi, massoiksi, kosmisiksi kappaleiksi ja toisaalta soluiksi, ihmisiksi ja yhteiskunniksi »ylenevissä sarjoissa». (Foskett, s. 13—15.) Hieman kärjistäen voisi tätä ajattelua kritikoida kysyen, missä olisi esimerkiksi uskonnollisten käsitteiden paikka³. Jumala ja enkelit sopisivat ilmeisen huonosti integratiivisiin tasoihin. Konseptualistiselta kannalta ne voidaan hyväksyä teologisina käsitteinä kantamatta huolta mahdollisista ontologisista ongelmista.

Luokituksen käsiteperustan kehittäminen

Konseptualistinen ajattelutapa antaa realismia vapaamman lähtökohdan luokituksen

kehittämiselle olemassaolevan luokituskaavan pohjalta. Keskeinen huomion kohde on järjestelmän käsitteellisen perustan selkeyttäminen, käsitteiden kehittäminen konkreettisemmaksi, intensionaalisesti määrittäneemmiksi.

Traditionaalisen hierarkkisen luokituskaavan hierarkioiden geneerisyys, jako »per genus et differentiam», on usein näennäistä (mm. Foskett, s. 6) ja käsitteiden suhteet eivät useinkaan ole lainkaan selkeitä eivätkä käsitteet saa konkreettista merkitystä käsittejärjestelmän kautta. Puuttuu logiikka, joka antaisi järjestelmän yksittäisille käsitteille konkreettisen, määrätyn sisällön.

Fasettiluokituksessa luokituksen yksittäiset luokkia määrittävät käsitteet, »isolaatit», saavat konkreettista sisältöä fasettien kautta, määrättyä näkökulmaa edustavina luokitusperusteina. Yleisemmistä käsitteistä lähtevää intensionaalista konkreettisuutta fasettiluokituksen »isolaatit» voivat saada järjestelmän yleistä logiikkaa ilmaisevien luokituksellisten kategorioiden, luokituksen perusnäkökohtien tai käsitteiden perustyyppien kautta. Saavutettava sisällöllinen määrittäminen, joka perustuisi yleisiin käsitteisiin, olisi nähdäkseni hyödyllistä erityisesti silloin, kun ollaan tekemisissä luokituskaavan käyttäjälle vieraan aihepiirin kanssa.

Myös perinteisten hierarkkisten kaavojen takana on usein kategoriatyyppejä lähtökohdina, esimerkiksi kymmenluokituksessa »opin-
alat» (»disciplines», DDC, s. 10), mutta ainakin nykyisestä suomalaisesta kymmenluokituksen sovellutuksesta, Luokitusoppaasta, tätä lähtökohdtaa on enää vaikea tunnistaa ensisijaiseksi.

Fasettiluokituksen ajattelutavan etuina voisi mainita myös sen, että kirjastonhoitaja tulee tietoiseksi niistä perusteista (kaikista mahdollisista), joihin järjestelmä nojaa (Maltby, s. 16). Tämä tietoisuus antaisi mahdollisuuden arvioida myös sitä, mitkä näkökohdat ylimalkaan ovat luonteeltaan sellaisia, että ne kannattaa huomioida luokituksessa ja mitkä sopisivat ehkä paremmin huomioitavaksi esimerkiksi asialuetteloinnin kautta.

Luokitukselta edellytettävän suhteellisen muuttumattomuuden suhteen fasettiluokituksen etuna olisi se, että juuri kategoriat ja fasetit olisivat ilmeisesti käsitteinä pysyvempiä kuin yksittäisiä luokkia määrittävät käsitteet tai »isolaatit».

Hierarkkista luokituskaavaa olisi mahdollista (ainakin osittain) »reduoida» fasettiluokituksen lähtökohtiin muodostamalla hierarkki-

sen kaavan erottelujen perusteita, »erottavia piirteitä» vastaavia fasetteja ja määrittämällä erottelujen perusteiksi tarvittavia »isolaatteja». Hierarkkinen kaava »redusoituisi» ilmeisesti suhteellisen suppeaan »isolaattien» joukkoon, joka voisi tarjota lähtökohdan kaavan käsiteperustan hahmottamiselle ja kehittämiseksi fasettiluokituksen käsittein. Tältä pohjalta esitän lopuksi eräitä »luokituspoliittisia» näkökohtia, ajatuksia erityisesti kymmenluokituksen suomalaisen sovellutuksen, Luokitusoppaan kehittämisestä:

- 1 »virheiden korjailua linjasta» olisi luovutettava. Kärjistäen voisi sanoa, että siinä, missä ei ole logiikkaa, ei myöskään voida tehdä »logiikkaan perustuvia muutoksia» (ks. Luokitusopas, johdanto, erit. s. XV),
- 2 ensisijaisesti olisi pyrittävä hahmottamaan järjestelmän logiikkaa ja kehittämään sen käsiteperustaa. Jos tämä perustuisi fasettiluokituksen käsitteisiin ja lähtökohtiin, olisi mahdollista kehittää järjestelmään myös synteettisiä keinoja luokkien spesifioimiseksi, uusien luokkien muodostamiseksi jne.
- 3 mikäli luokitusta pidetään tarpeellisena kirjastotyön muotona, olisi luokituskaavan ylläpidosta huolehdittava asianmukaisesti.

Huomautukset

- 1 Ranganathanin »Universe of Knowledge» liittyy tiedon luokituksen kun taas kirjastoluokituksessa on kysymys kirjoista: »In the library, the universe is that of books embodying expressed and recorded thought... The theory of Knowledge Classification is concerned with the elucidation and solution of the special problems arising when the original universe is the Universe of Knowledge» (Ranganathan, s. 99). Ranganathanilla »tiedon universumi» on siis

lähinnä »alkuperäinen» jakamaton *tieto*, joka on luokituksen kohteena.

Käytän termiä tässä hieman poikkeavassa merkityksessä, koska yhtäältä kirjastossa todella on kysymys (ainakin pääasiassa) dokumenttien luokittamisesta mutta toisaalta tähän liittyy — hyvin olennaisesti — dokumenttien sisältämän tiedon käsitteellistäminen. Fasettiluokituksen terminologialla suhdetta voisi kuvata siten, että dokumenttien luokituksessa tarvitaan tiedonluokituksen lisäksi fasetteja, joiden isolaatit mahdollistavat dokumentin (tiedon määrätynlaisen materialisaation) käsitteellistämisen.

- 2 Jätän tässä tarkastelun ulkopuolelle klassisen ongelman klassista ratkaisuista nominalismin, joka Blissin tarkastelussa on mukana. Jätän myös huomiotta realismin ontologisen puolen, varsinaisen realistisen opin itsenäisesti olemassaolevista yleiskäsitteistä. Tämä on myös Blissin kannalta lähinnä vain realismin »äärimäinen» muoto, kuten hän luonnehtii Platonin ajattelua (ks. Bliss, s. 125—127).
- 3 On ehkä syytä todeta, että CRG:n kehittelyn takana olevan käytännön erityispiirteet ovat minulle tuntemattomia ja että esitän tässä »kriittisen huomautuksen» tällä varauksella, ajatellen CRG:n »realismia» lähinnä yleiseksi luokitusteoreettiseksi maksimiksi käsitetyn »tieteellisyuden» tai »objektiivisuuden» vaatimuksen ilmauksena.

Lähteet

- Bliss, Henry Evelyn, *The organization of knowledge and the system of sciences*. Holt, New York, cop. 1929.
- Dewey Decimal Classification and relative index. Lake Placid Club, New York, 1965.
- Foskett, D. J. Perusnäkökohtia luokituksesta informatiikan välineenä. UDK ry, Tampere, 1978. Alkuper. teksti *Some fundamental aspects of classification as a tool of informatics*, 1968, julk. mm. aineistossa *International forum in informatics*. Moscow, 1969.
- Maltby, Arthur, *Classification — logic, limits, levels. Classification in the 1970's*. Bingley, London, 1972. 9—23.
- Luokitusopas. Kirjastopalvelu, Helsinki, 1982.
- Ranganathan, S. R. *Prolegomena to library classification*. The Library Association, Chaucer House, London, 1957.